

УЯВЛЕННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ПРО ПСИХОЛОГІЧНУ ГАРМОНІЮ

Аналіз наукових досліджень у континуумі проблеми гармонійного співіснування людини й оточуючого середовища показує, що «гармонійна» тематика наразі часто прослідковується у питаннях етики та естетики, у вирішенні практичних аспектів взаємодії людини і природи, у розв'язанні сімейних проблем, у виховних проектах тощо. На нашу думку, звернення до ідеї гармонізації є закономірним, адже людина по своїй природній сутності завжди прагнула до цілісного співіснування з середовищем, зі своїм внутрішнім «Я», що по суті, в історично-філософських уявленнях і являє собою гармонію.

У контексті сказаного варто акцентувати увагу на тому, що за широкою вживаністю поняття гармонії у повсякденні, стоїть складність та багатовимірність даної категорії за своєю змістовною сутністю і значенням. Про гармонію пишуть майже три тисячі років. Це поняття зустрічається ще у Гомера, який використовував його у двох значеннях: по-перше – це мир, згода, злагода; по-друге, гармонія розуміється як цвях (для з'єднання чогось). Ще раніше воно звучить у грецькій міфології – в імені богині Гармонії – у міфі відбилось уявлення про гармонію, як породження двох основ – краси і боротьби, любові та війни.

Теоретична рефлексія історико-філософської літератури показала, що філософи визначали гармонію, як: внутрішній зв'язок речей і явищ у природі, без якого космос не зміг би існувати (Філолай); збіг протилежностей на діалектиці єдності та боротьби (Геракліт), відповідність зовнішнього внутрішньому (Платон), діалектичний перехід безпорядку в порядок і навпаки (Аристотель).

Не дивлячись на таку давню історію виникнення згадуваного терміну, у ХХ столітті Ле Корбуз'є писав, що гармонія – це магічне слово, це синтетичне поняття, це слово завтрашнього дня. Тобто, при всій «зрозумілості» змісту, який

вкладається в смисловий конструкт «гармонія», даний феномен є одним з найменш досліджених і «зрозумілих» у науковому плані.

Як «синтетичне поняття», гармонія розглядається різними галузями знання: соціологією, математикою, музикою, естетикою та ін., значна увага даній категорії приділяється у філософії. Поряд з цим, лише незначна кількість наукових досліджень присвячена вивченню даного феномену в психології, визначенню психологічної сутності гармонії, її компонентів, сфер і т. п.

Проведений теоретичний аналіз досліджуваної проблеми показав, що при аналізі гармонії вчені широко використовують різні поняття: загальнонаукові (рівновага, цілісність, інтегрованість), природничі (адаптація, здоров'я), гуманістичні (благополуччя, соціальна зрілість, особистісна зрілість, душевна рівновага). Здебільшого феномен гармонії розкривають через поняття узгодженості й доцільності. «Узгоджений» – це такий, що досяг єдності, «доцільний» – у якому правильно співвідносяться його частини [Бачинін В., 2005]. Загалом, в історії існувало щонайменше три основні площини, в яких розглядалась гармонія: математичний, естетичний та художній.

Українська дослідниця Л. Орбан-Лембрик, осмислюючи поняття «гармонія», поряд з філософським та духовно-естетичним баченням даного феномену, виділяє його соціально-психологічний аспект. Останній, на думку авторки, полягає, насамперед, у задоволенні потреб у спілкуванні з собі подібними, прийнятті індивіда на рівні соціуму, відповідності рівня домагань реальним можливостям, узгодження ціннісних орієнтацій з ціннісною програмою даного суспільства. Гармонію вчена розглядає, як поняття, що включає в себе проблему взаємовідповідності природи, суспільства і людини. З цього слідує, що у вітчизняному науковому просторі феномен гармонії набуває психологічного значенневого змісту.

З погляду М. Варія, гармонія – це узгодженість і пропорційність основних аспектів буття особистості: багатовимірного простору особистості, її часу й енергії (і потенційної, і реалізованої). Вчений стверджує, що гармонію особистості неможливо обговорювати, якщо розглядати

особистість у відриві від середовища, поза її зв'язками зі світом. М. Варій пропонує за початкову точку аналізу взяти такі основні виміри людського світу: світ природний (жива й нежива природа), світ соціальний (світ людей, націй, етносів, суспільств, груп різного масштабу) та світ предметний (рукотворний, інструментальний, техногенний). Усі вказані світи становлять буття окремої людини та людства загалом. У даному розрізі гармонія особистості розглядається науковцем як узгодженість, пропорційність основних аспектів буття особистості.

Таке розуміння психологами гармонії схиляє нас до думки, що даний психологічний феномен варто розглядати у контексті екологічної психології. Адже саме екологічна психологія вивчає характер та особливості психологічних впливів на свідомість з боку природного, соціального й антропогенного оточення, а також внутрішнього середовища самої людини, що по суті й закладають вищеназвані дослідники у розуміння сутності гармонії.

З метою вивчення уявлень молоді про категорію «гармонія» нами було проведене емпіричне дослідження. Респондентами виступили студенти психолого-педагогічного факультету Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка (n=183), серед них: 98 осіб, які навчаються за спеціальністю «Психологія», та 85 – за спеціальністю «Соціальна робота». У якості діагностичного інструментарію використовувався модифікований варіант методики «Незавершені речення». Отримані матеріали оброблялися за допомогою контент-аналізу.

У процесі аналізу відповідей було виділено такі смислові одиниці: психічні стани, почуття (зокрема кохання), естетика, здоров'я, математика, мораль, природа, міжособистісні стосунки, професія, добробут, побут, сім'я, творчість, внутрішній світ. На підставі узагальнень дані одиниці контенту було об'єднано у вісім груп: категорія психічних станів та почуттів, екопсихологічна категорія, категорія міжособистісних стосунків, категорія здоров'я, естетична категорія, математична категорія, матеріально-побутова та професійна сфери.

Результати аналізу показали, що зміст, який був вкладений у розуміння респондентами сутності кожного категорійного

поняття, виявився фактично ідентичним у студентів різних спеціальностей, хоча зустрічалися і певні уточнення, наповнення, оригінальні пояснення феномену гармонії. Так у категорії «психічні стани та почуття», найчастіше вживалися слова «спокій, рівновага, гарний настрій, радість, задоволення». Окрім цього, майбутні психологи для характеристики гармонії використовували наступні пояснення: «баланс протилежностей», «сукупність позитивних емоцій», «позитивний психічний стан», «душевний комфорт».

Окремої уваги заслуговують вислови, які характеризують гармонію метафоричними образами природи: «яскрава троянда», «веселка», «захід сонця», «вогнище, море, гори», «зоряне небо» (найбільш яскраві описи знайдено у майбутніх психологів). З нашого погляду, таке розмаїття образів природи є ще одним підтвердженням екопсихологічної основи феномену гармонії.

Математичні образи мали таке трактування: «золота середина», «рівні пропорції», «рівне співвідношення частин». Респонденти, які навчаються за спеціальністю «Соціальна робота» описували гармонію наступними словами: «коло», «завершена фігура».

У сфері міжособистісних стосунків, гармонія молодими людьми уявлялася як «добрі взаємостосунки», «позитивне спілкуванням», «взаєморозумінням з іншими», «щасливе сімейне життя», «підтримка друзів».

Логічні ланцюги категорії «здоров'я» переважно закінчувалися фразами на кшталт: «гарне самопочуття», «фізичне здоров'я», «психічне здоров'я». Естетична категорія представлена такими проекціями: соціальні працівники – «всесвіт», «краса»; психологи – «музика», «мистецтво», «чистота звуку», «краса».

Осмилюючи феномен гармонії, досліджувані запобігали і до висловів: «матеріальне благополуччя», «матеріальне задоволення», «затишний будинок». Професійна категорія знайшла своє відображення у висловах: «успіхи у роботі й навчанні», «професійне задоволення».

Проранжувавши отримані усереднені результати загальної вибірки, маємо такі відсоткові вирази уявлень молодих людей про гармонію: категорія психічних станів та почуттів (75,1%);

екопсихологічна категорія (52,0%); категорія міжособистісних стосунків (35,0%); естетична категорія (11,9%); матеріально-побутова категорія (11,4%); категорія здоров'я (8,3%); математична категорія (8,1 %); категорія професійної сфери (3,8 %). Як бачимо, найвищі ранги мають категорії «психічні стани та почуття» та «екопсихологічна категорія».

Беручи до уваги створені студентами смислові конструкти та враховуючи теоретичні підходи до вивчення даного феномену, думається, що «гармонія» як екопсихологічна категорія – це динамічний стан, який відображає прояв у свідомості та вчинках особистості ідеї порядку й узгодженості її внутрішнього «Я» з природним, соціальним і предметним світом, а також самоврегулювання людиною системи пропорційності основних сфер життєдіяльності.

З нашого погляду, психологічними ознаками гармонії є: а) рівновага, єдність елементів життєдіяльності (життєвих сфер); б) позитивні психічні стани; в) баланс протилежностей (характерологічних ознак, емоцій, цілепокладань та ін.); г) узгодженість внутрішнього «Я» та зовнішнього світу; д) психічне здоров'я; е) прийняття особистості на рівні соціуму; є) задоволення потреб у спілкуванні; ж) ясність, природність, легкість у сприйнятті оточуючого світу; з) відчуття людиною прекрасного, високого, довершеного. Можна припустити, що механізмом формування психологічної гармонії виступає категорія значущих переживань. Хоча дане припущення потребує ґрунтовних емпіричних перевірок, що й буде виступати предметом наших подальших наукових розвідок.

Щербата В. Г.

ПСИХОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В УМОВАХ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

Одним із домінуючих факторів побудови ефективного процесу навчання виступає створення психологічно безпечного освітнього середовища. Особливої актуальності дане питання